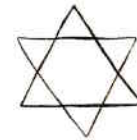

LBRIS

We know
books

Jean-Paul Nozière

La Chanson de Hannah

Cântecul Hannei

Ediție bilingvă

Traducere din limba franceză
de Diana Morărașu

forteen | 2021

TABLE DES MATIÈRES

I. AOÛT 1940	8
II. OCTOBRE, NOVEMBRE, DÉCEMBRE 1940	30
III. 1941	66
IV. LA RAFLE	116
V. L'ANNÉE 1942	122
VI. 29 MAI 1942	164
VII. JUILLET 1942	168

CUPRINS

I. August 1940	9
II. Octombrie, noiembrie, decembrie 1940	31
III. 1941	67
IV. Razia	117
V. Anul 1942	123
VI. 29 mai 1942	165
VII. Iulie 1942	169

CHAPITRE I

AOÛT 1940

L'après-midi, particulièrement calme, n'en finissait pas. La soudaine chaleur prolongeait la sieste de la clientèle habituelle du Café des Amis. C'étaient de modestes retraités ou des gens sans travail. Une seule table de marbre était occupée par quatre joueurs de belote somnolents.

La patronne, Jeanne Beaujour, employait les heures creuses à faire la vaisselle. Elle briquait les verres à apéritif trois fois par jour, car elle vivait dans la hantise de traces suspectes. Si les clients n'arrivaient pas, sa bonne volonté serait inutile: le bar était impeccablement rangé et, depuis une heure, les joueurs de cartes sirotaient la même bière affadie, comme si boire demandait trop d'énergie.

— Loulou, as-tu balayé sous les banquettes?

L'enfant fourra vivement son illustré sous la pile de vieux journaux.

— Oui, oui, madame Beaujour.

— Les glaces?

— Nettoyées au vinaigre tout à l'heure.

La patronne du Café des Amis soupira. Sa volumineuse poitrine gonfla le corsage de coton rose.

— Cesse donc d'employer ce nom stupide de Beaujour! Dis madame Jeanne, comme les autres. Rentre chez toi, aujourd'hui, ce sera tout. Quelle époque! Si les gens ne jouent plus aux cartes...

CAPITOLUL I

AUGUST 1940

După-amiaza aceea, deosebit de liniștită, nu se mai termina. Căldura neașteptată prelungea siesta clienților obișnuiți de la Café des Amis. Erau pensionari modești sau oameni fără slujbă. O singură masă de marmură era ocupată de patru jucători somnolenți de belotă.

Patroana, Jeanne Beaujour, profita de timpul mort ca să spele vasele. Freca paharele pentru aperitiv de trei ori pe zi, pentru că trăia cu spaima unor urme suspecte. Dar dacă nu veneau clienți, toată bunăvoința ei era inutilă: barul era aranjat impecabil și, de-o oră întreagă, jucătorii de cărți sorbeau aceeași bere răsuflată, ca și cum băutul ar fi cerut prea multă energie.

— Loulou, ai dat cu mătura pe sub banchete?

Copilul vârî iute revista de benzi desenate sub grămada de ziare vechi.

— Da, da, doamnă Beaujour.

— Și oglinzile?

— Șterse chiar adineauri cu oțet.

Patroana de la Café des Amis suspină. Pieptul ei voluminos umflă corsajul de bumbac roz.

— Nu mai folosi numele ăsta prostesc, Beaujour! Zi-mi și tu doamna Jeanne, ca toată lumea. Du-te acasă, asta e tot pe ziua de azi. Ce vremuri! Dacă nici cărți nu mai joacă oamenii...

— Je n'ai pas envie, madame, à la maison, je m'ennuie.

— Tu n'aides jamais tes parents? Au fait, quel est le métier de ton père?

Louis n'avait aucune envie de discuter de sa famille. La patronne ne s'intéressait d'ailleurs pas à sa vie personnelle: elle posait la question par politesse. Il détourna la conversation.

— Monsieur Jean doit rapporter une bonbonne de vin, je le mettrai en bouteilles et...

— Son vin, il le fabrique! Deux heures qu'il est parti!

À travers un éclat de soleil, madame Jeanne mira un haut verre à pied. Dans ses grosses mains, aux doigts boudinés et bagués de fausses pierres précieuses, il paraissait fragile alors qu'il était fait d'un matériau grossier. Un sourire satisfait illuminait son visage. Louis profita de sa bonne humeur.

— J'aimerais ranger la cave, les casiers vides embarrassent le passage; monsieur Jean pourrait se blesser.

— Ah! ça c'est vrai, mon mari déteste s'enterrer là-dessous! Il préfère traîner avec ses amis.

— Il y a au moins une heure de travail...

Louis considéra la patronne d'un air détaché. Le silence qui suivit était aussi clair qu'une réclamation. Jeanne Beaujour éclata d'un rire cristallin, franchement ridicule de la part d'une aussi forte femme.

— Tu te débrouilles bien pour un gamin de dix ans! Entendu, fais le ménage dans cette maudite cave et, si je suis satisfaite, je te donne... Disons... Cent sous?

Louis hochâ la tête et récupéra son illustré. La cave serait vite en ordre; il continuerait donc tranquillement sa lecture à la lueur de la lampe tempête. D'ailleurs, fuir la salle de café déserte, qui baignait dans une chaleur moite, était une bénédiction. Lorsqu'il remonterait, les clients habituels auraient repris leur place.

— N-am chef, doamnă; acasă mă plictisesc.

— Tu nu-i ajuți niciodată pe-ai tăi? Da' chiar, ce meserie are taică-tău?

Louis n-avea niciun chef să vorbească despre familia lui. De altminteri, pe patroană n-o interesa viața lui personală: punea întrebarea numai din politețe. Puștiul a schimbat vorba.

— Domnul Jean trebuie să aducă o damigeană cu vin. Am să-l trag în sticle și...

— Să se spele pe cap cu vinul lui! De două ceasuri e plecat!

Doamna Jeanne privi un pahar înalt, cu picior, în licărul unei raze de soare. În mâinile ei mari, cu degete durdulii și pline de inele cu pietre false, părea fragil, cu toate că era făcut dintr-un material grosolan. Un zâmbet de satisfacție îi lumină chipul. Louis profită de buna ei dispoziție.

— Aș vrea să fac ordine în pivniță. Lăzile goale încurcă trecerea. Domnul Jean s-ar putea lovi.

— Of! Asta așa e, soțului meu nu-i place deloc să se îngroape acolo! Preferă să piardă vremea cu prietenii lui.

— Ar fi cel puțin o oră de muncă...

Louis o măsură din priviri pe patroană cu un aer detașat. Tăcerea care a urmat era la fel de clară ca o cerere. Jeanne Beaujour a izbucnit într-un râs cristalin, de-a dreptul ridicol, venind din partea unei femei atât de zdravene.

— Te descurci bine pentru un puști de zece ani! Ne-am înțeles. Fă curat în afurisita aia de pivniță și, dacă sunt mulțumită, îți dau... Să vedem... Cinci franci?

Louis încuviință din cap și își recuperă revista cu benzi desenate. Pivnița o să fie gata în doi timpi și trei mișcări; apoi își va continua liniștit lectura la lumina felinarului de vânt. Era o adevărată binecuvântare s-o șteargă din sala pustie a cafenelei, scaldată într-o zăpușeală jilavă. Când va urca, clienții obișnuiți își vor fi reluat locul.

Derrière le comptoir, Louis souleva la trappe qui dissimulait l'escalier de bois. Il posait le pied sur la première marche quand un soldat allemand poussa la porte du Café des Amis. Aussitôt, Louis regretta sa proposition: peu habitué encore aux Allemands qui s'installaient progressivement en ville, il aimait beaucoup les observer. Leur français hésitant, leur accent appuyé l'amusaient et il pouffait de rire à chaque phrase.

Mais son intérêt pour les Allemands s'expliquait aussi par un projet fou: Louis Podski volerait une de ces paires de bottes noires et luisantes qui gagnaient les jambes des officiers.

Les Allemands avaient installé la Kommandantur¹ au Palace Hôtel. (Comment ignorer l'immense drapeau à croix gammée dont les claquements secs étaient autant de rappels cuisants?) Pourtant, Louis ne remarquait guère les rapides changements que connaissait sa petite ville. Il ne se souciait pas de la guerre perdue, ni de l'Occupation qui commençait. Sa vie d'enfant débrouillard se partageait entre le coron² où il restait le moins possible et le centre de la cité que les magasins, les promeneurs, les immeubles coquets rendaient plus alléchant. Un bon kilomètre séparait sa maison de la ville, distance qu'il n'hésitait pas à parcourir plusieurs fois par jour, même lorsque l'école rognait sa liberté.

Au coron n'habitaient presque que des Polonais et, dans des baraques voisines, quelques Russes misérables mais hautains qui ressassaient l'éternelle plainte de leur pays abandonné. Les maisons identiques, bâties de pierre noire, s'alignaient de part et d'autre d'une rue rectiligne, non goudronnée. La ressemblance allait jusqu'au moindre détail, puisqu'il était interdit aux mineurs de choisir la couleur des volets – uniformément verts – ou de planter un arbuste non homologué par la Direction des Charbonnages.

Louis a trecut în spatele tejghelei și a ridicat trapa care masca scara din lemn. Tocmai punea piciorul pe prima treaptă când un soldat german a împins ușa cafenelei. Louis și-a regretat pe loc propunerea: încă puțin obișnuit cu nemții care se instalau treptat în oraș, îi plăcea foarte mult să-i observe. Îl amuzau franceza lor ezitantă și accentul apăsător și pufnea în râs la fiecare frază.

Dar interesul lui pentru nemți se explica și printr-un proiect nebunesc: într-o zi, Louis Podski va fura una din perechile alea de cizme negre și strălucitoare care acopereau gambele ofițerilor.

Nemții își instalaseră Kommandantur¹ la Palace Hôtel. (Cum să nu-ți sară-n ochi drapelul imens cu zvastică ale cărui foșnete seci aduceau tot atâtea amintiri pătrunzătoare?) Și totuși, Louis nu observa schimbările rapide prin care trecea orașelul lui. Nu-și bătea capul cu războiul pierdut, nici cu Ocupația care începea. Viața lui de copil descurcăreț se împărțea între coron², unde stătea cât mai puțin cu putință, și centrul orașului, pe care magazinele, trecătorii și clădirile cochete îl făceau mult mai atrăgător. Mai bine de un kilometru despărțea casa lui de oraș, distanță pe care nu ezita s-o străbată de mai multe ori pe zi, chiar și când școala îi știrbea din libertate.

În coron nu locuiau decât polonezi și, în locuințele învecinate, câțiva ruși zdrențăroși, dar îngâmfăți, care repetau la nesfârșit eterna litanie despre țara pe care o părăsiseră. Casele identice, construite din piatră neagră, se aliniau de o parte și de alta a unei străzi drepte, neasfaltate. Asemănarea mergea până la cel mai mic detaliu, întrucât minerilor le era interzis să-și aleagă culoarea obloanelor – erau toate verzi – sau să planteze un copac neomologat de Direcția Minelor de Cărbune.

1. Kommandantur: local où se trouvait installé le commandement militaire allemand.

2. Coron: habitation des mineurs; quartier formé par un groupe de ces maisons.

Louis détestait jouer dans la boue du quartier; il détestait aussi les « Polaks », qui baragouinaient des phrases sans queue ni tête, mélange de polonais et de mauvais français. Depuis qu'il avait grandi de dix bons centimètres et faisait plus que son âge, personne ne s'avisait de le traiter de Polak. Du reste, ses cuisses puissantes, que les courses incessantes musclaient encore, donnaient une impression de vigueur exceptionnelle.

À l'école, l'instituteur ne prononçait plus qu'à regret le mot « polonais » et, dans ce cas, évitait de croiser le regard pénétrant de Louis.

Une fois, Louis avait questionné son père:

— Puisque nous habitons en France, nous ne sommes pas polonais.

D'abord, Abraham Podski n'avait pas répondu; puis, après un interminable silence, il avait martelé les mots comme si la curiosité de son fils l'irritait:

— Tu es né ici. Tu es français. Tu te nommes Louis. Ta mère et moi... je suis mineur de charbon, ta mère est femme de mineur et la Pologne... la Pologne...

Un sourire désabusé avait erré sur ses lèvres pendant que sa main balayait l'air plusieurs fois.

— Ne parle jamais de la Pologne. Le passé est mort, seul l'avenir compte. Seul ton avenir compte.

Aussi Louis construisait-il sa vie loin du coron et de ses habitants. Quelques mois auparavant, au cours d'une de ces flâneries qui l'entraînaient de plus en plus loin, il était entré crânement au Café des Amis. Personne ne s'inquiétant de la présence d'un si jeune garçon dans un tel lieu, Louis avait écouté, regardé les joueurs de cartes durant des heures. Le lendemain et les jours suivants, il était revenu, si bien que peu à peu, sans qu'on y prît garde, le Café des Amis était devenu comme une seconde famille. Il connaissait tout le monde, tout le monde croyait le connaître.

Lui Louis nu-i plăcea deloc să se joace prin noroaiele din cartier; nu-i plăceau nici „polacii“, care bolboroseau fraze fără cap și coadă, într-un amestec de polonă și franceză stricată. De când se înălțase cu zece centimetri buni și părea mai mare decât vârsta lui, nimănui nu-i dădea prin cap să-l ia de polac. În plus, picioarele lui puternice, pe care nesfârșita alergătură de colo-colo le făcea și mai musculoase, lăsau impresia unei forțe ieșite din comun.

La școală, învățătorul nu mai pronunța decât cu regret cuvântul „polonez“, și când o făcea, evita să întâlnească privirea pătrunzătoare a lui Louis.

Odată, Louis l-a luat la întrebări pe tatăl lui:

— Dacă locuim în Franța, înseamnă că nu suntem polonezi, nu?

La început, Abraham Podski nu a răspuns; apoi, după o tăcere interminabilă, a articulat câteva propoziții sacadate, ca și cum curiozitatea fiului l-ar fi enervat:

— Tu te-ai născut aici. Ești francez. Te numești Louis. Mama ta și cu mine... eu sunt miner de cărbune, mama ta e nevastă de miner și Polonia... Polonia...

Un zâmbet trist a trecut peste buzele bărbatului, care a fluturat de câteva ori cu mâna prin aer.

— Să nu mai vorbești niciodată despre Polonia. Trecutul e mort, numai viitorul contează. Numai viitorul tău contează.

Așa că Louis își construia viața departe de coron și de locuitorii lui. Cu câteva luni în urmă, într-una din plimbările care-l duceau din ce în ce mai departe, a intrat cu îndrăzneală în Café des Amis. Cum nimeni nu părea nedumerit de prezența unui băiat așa de tânăr într-un asemenea loc, Louis s-a uitat ceasuri întregi la jucătorii de cărți, ascultând ce vorbeau. A doua zi și în zilele următoare s-a tot întors, astfel că, încetul cu încetul, pe nesimțite, Café des Amis a devenit un fel de a doua familie. Cunoștea pe toată lumea și toată lumea credea că-l cunoaște pe el.

Il rendait de menus services, habilement monnayés, et surtout écoutait les conversations des adultes. Il apprenait une masse de choses, vraies ou fausses, auxquelles il rêvait la nuit.

Durant des mois, le sujet préféré des clients du Café des Amis avait été la guerre. Depuis peu, le visage tendu, ils évoquaient la défaite. Ils ignoraient le nom de famille de Louis qu'ils appelaient souvent Loulou, et madame Jeanne et monsieur Jean étaient persuadés que le « gamin » vivait dans le quartier.

Louis Podski partageait donc son temps entre deux univers très différents, distants d'un kilomètre. Pourtant, au coron comme au Café des Amis, Louis était davantage une silhouette qu'un garçon dont on pouvait se vanter de partager les pensées.

Ce soir-là, au sortir du café, Louis partit en courant. Jamais ses parents n'exigeaient de comptes, jamais ils ne le questionnaient; au contraire, ils semblaient satisfaits de cette vie loin du coron. Cependant, leur tolérance s'arrêtait avec la disparition du soleil. Si Louis avait envie de s'échapper la nuit, il lui suffisait d'enjamber la fenêtre de la chambre qui donnait directement sur la rue du Puits-Marie.

Beaucoup de magasins étaient fermés. Les lourds volets de bois portaient parfois des mentions fantaisistes – congés annuels, décès familial, travaux de réfection – alors que c'était l'exode¹ qui avait dispersé leurs propriétaires. Certains étaient prisonniers en Allemagne. Louis sautait les trottoirs, frôlait les passants pressés, slalomait entre les bicyclettes qui, à cette heure de sortie du travail, encombraient les rues. Au cours de ces trajets, il ne s'ennuyait jamais. Il disposait d'un nombre incalculable de farces, la plus stupide consistant à avertir les cyclistes qu'ils avaient perdu un objet, deux ou trois cents mètres en arrière. Ils freinaient aussitôt, examinaient le porte-bagages de leur engin,

1. Exode: fuite des populations civiles devant l'avance des Allemands en mai et juin 1940.

Făcea mici servicii, pe care le taxa cu pricepere, și mai ales asculta conversațiile adulților. Afla o mulțime de lucruri, adevărate sau false, pe care le visa noaptea.

Luni de-a rândul, subiectul preferat al clienților Café des Amis fusese războiul. De puțină vreme, cu fețele încordate, vorbeau despre înfrângere. Nu cunoșteau numele de familie al lui Louis, căruia îi spuneau adesea Loulou, iar doamna Jeanne și domnul Jean erau siguri că „puștiu” locuia în cartier.

Louis Podski își împărțea, așadar, timpul între două universuri foarte diferite, aflate la un kilometru distanță. Și totuși, atât în coron, cât și la Café des Amis, Louis era mai mult o umbră decât un băiat căruia oamenii se grăbeau să-i împărtășească gândurile.

În seara aceea, la ieșirea din cafenea, Louis a plecat în goană. Părinții nu i-au cerut niciodată socoteală, nu i-au pus întrebări: dimpotrivă, păreau mulțumiți de această viață departe de coron. Totuși, îngăduința lor se oprea odată cu apusul soarelui. Dacă Louis voia să iasă noaptea, n-avea decât să sară pe fereastra dormitorului, care dădea direct în rue du Puits-Marie.

Multe magazine erau închise. Pe obloanele grele de lemn erau uneori anunțuri fanteziste – concedii anuale, deces în familie, lucrări de renovare – când de fapt exodul¹ îi alungase pe proprietari. Unii erau prizonieri în Germania. Louis sărea pe trotuare, se strecura pe lângă trecătorii grăbiți, făcea slalom printre bicicletele care, la ora aceea, când oamenii ieșeau de la muncă, aglomerau străzile. Nu se plictisea niciodată pe traseele astea ale lui. A avea un număr nesfârșit de farse, cea mai stupidă constând în avertizarea bicicliștilor că au pierdut ceva cu două sau trei sute de metri în spate. Ei frâneau imediat, își cercetau portbagajul,

1. Exod: fuga populațiilor civile din fața înaintării trupelor germane, în mai și iunie 1940.

fouillaient leurs poches et, lorsqu'ils se décidaient à hausser les épaules, Louis avait disparu.

Ou bien parfois, lorsqu'il croisait un militaire allemand, Louis s'arrêtait à une dizaine de pas et, d'un ton d'une extrême politesse, questionnait:

— Aux chiottes, Hitler?

Jusque-là, par bonheur, il n'avait rencontré que des soldats allemands ignorants des richesses du vocabulaire français.

Louis comprenait vaguement qu'Hitler dirigeait l'Allemagne. Les Français le détestaient. Ça, Louis l'admettait: la guerre était perdue. Quant à ses parents, ils ne prononçaient jamais le nom de Hitler, pas plus que celui d'un autre chef d'État.

Alors qu'il courait dans les rues, en ce mois d'août 1940, comment Louis aurait-il pu se douter que la guerre, à laquelle il ne s'intéressait pas, allait cependant bouleverser sa vie? Les modifications imperceptibles – et incompréhensibles – de ce qui faisait la routine des jours feraient finalement basculer son univers.

Tout débuta quand il surgit, à bout de souffle, dans la cuisine familiale.

Louis pensait trouver sa mère seule, affairée à la préparation d'un de ces plats de pommes de terre qui, avec le café au lait et les tartines, composait l'essentiel des repas du soir. Pourtant, alors que la benne du puits 15 descendait les mineurs à dix-huit heures trente, son père était encore à la maison. Si sa présence anormale était préoccupante, le fait que ses parents s'expriment en polonais l'était encore plus. Louis ne comprenait pas un mot de cette langue, dont l'emploi était totalement banni. Dès leur arrivée en France, en 1930, le couple Podski s'était acharné à l'apprentissage du français et, lorsque cinq mois plus tard Louis était né, Abraham Podski avait décrété que dans sa maison jamais son fils n'entendrait un mot de polonais.

De temps à autre, il oubliait son serment. Parfois, au cours d'une querelle de ménage – ce qui était exceptionnel –,

se scotoceau prin buzunare și, până se hotărau să ridice din umeri, Louis își luase deja tălpășița.

Sau alteori, când dădea peste un militar german, Louis se oprea la zece pași și, pe un ton de o politețe extremă, întreba:

— La budă cu Hitler?

Până atunci, din fericire, nu întâlnește decât soldați germani care habar n-aveau de bogăția vocabularului francez.

Louis înțelegea vag că Hitler conducea Germania. Francezii îl urau. Cu asta Louis era de acord: războiul era pierdut. Cât despre părinții lui, nu rosteau niciodată numele lui Hitler, nu mai mult decât numele oricărui alt șef de stat.

Când fugea pe străzi în zilele acelea din august 1940, cum ar fi putut Louis să știe că războiul ăsta, care nu-l interesa deloc, avea să-i dea viața peste cap? Schimbările imperceptibile – și de neînțeles – în tot ce-i alcătuea rutina zilnică aveau să sfârșească prin a-i răsturna universul.

Totul a început când a năvălit, cu suflul la gură, în bucătăria familiei.

Louis credea că o s-o găsească pe mama lui singură, pregătind o mâncare de cartofi care, alături de cafeaua cu lapte și de tartine, erau de bază la masa de seară. Totuși, deși bena puțului cincisprezece îi cobora pe mineri la ora șase și jumătate seara, tatăl lui era încă acasă. Dacă prezența lui acolo era îngrijorătoare, faptul că părinții lui vorbeau în polonă era încă și mai îngrijorător. Louis nu înțelegea o iotă din limba asta pe care i se interzisese complet să o folosească. Încă din 1930, de la sosirea în Franța, soții Podski se înverșunaseră să învețe franceza și cinci luni mai târziu, când s-a născut Louis, Abraham Podski a decretat că în casa lui, fiul lui nu va auzi niciodată un cuvânt în polonă.

Din când în când, își uita legământul. Uneori, în timpul câte unei ciorovăieli cu nevasta – ceea ce se întâmpla foarte rar –,